

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертацію **ОГІЄНКО Катерини Олександрівни**
«Актуальне членування речення в теоретичному і прикладному
мовознавстві ХХ століття», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство
(Слов'янськ, 2018, 246 с.)

Дисертаційну роботу Огієнко Катерини Олександрівни «Актуальне членування речення в теоретичному і прикладному мовознавстві ХХ століття» присвячено дослідженню явища актуального членування речення в лінгвоісторіографічному аспекті на основі п'яти підходів до кваліфікації цього явища. Варто зазначити, що в сучасному мовознавстві немає комплексної роботи, яка б висвітлювала зародження, становлення та розвиток ідей та концепцій, пов'язаних з актуальним членуванням речення, чим і зумовлена актуальність дисертації. Підкреслимо: такі дослідження завжди актуальні і в силу постійного накопичення нових матеріалів, які вимагають упорядкування й узагальнення.

Наукова новизна дисертації К. О. Огієнко безперечна; авторці вдалося простежити поетапний розвиток відповідних поглядів лінгвістів від кінця ХVІІІ ст. до сьогодні.

Викладений підхід до осмислення й переосмислення накопичених в науці і практиці даних видається нам коректним. Залучений для аналізу матеріал містить праці із синтаксису індоєвропейських мов: монографії, лекційні університетські курси, статті, авторами яких є українські, російські, англійські, німецькі, французькі, чеські та інші мовознавці кінця ХVІІІ ст. – початку ХХІ ст.

Метою дисертаційного дослідження є спроба комплексного лінгвоісторіографічного розкриття виникнення, становлення й розвитку ідей актуального членування речення в мовознавстві ХХ ст. як закономірного продовження синтаксичних досліджень ХІХ ст. Теоретично послідовним і виваженим є шлях, яким авторка йде до реалізації поставленої мети.

Структура дисертації досить чітка, логічна і добре відображає авторський підхід. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та списку використаних джерел, що нараховує 447 найменувань (українською, російською, англійською, німецькою, французькою мовами), чотирьох додатків.

У вступі, як прийнято, визначені предмет і об'єкт дослідження, його мета і завдання, актуальність і новизна виконаної роботи. Не викликає сумніву адекватна оцінка автором теоретичної і практичної значимості своєї праці.

У першому розділі дисертації **«Лінгвісториографічний аспект вивчення актуального членування речення. Метод і напрями дослідження»** проаналізовано стан лінгвісториографічного вивчення явища актуального членування речення в сучасній науковій літературі. У цьому розділі розглянуто наявні періодизації розвитку концепцій актуального членування речення (О. Л. Пумпянський, В. П. Даниленко, А. П. Загнітко). Спираючись на досліджений матеріал, дисертантка виокремила два етапи (друга половина XVIII ст. – початок XX ст. – перший етап; перша половина XX ст. – початок XXI ст. – другий етап) з такими підетапами: 1) кінець XVIII ст. – перша половина XIX ст. – деякі ідеї актуального членування речення в працях з порядку слів без уживання сучасної термінології; 2) синтаксична концепція А. Вейля; 3) друга половина XIX ст. – початок XX ст. – розвиток психологічних (та логічних) поглядів у західноєвропейській лінгвістиці та в російському мовознавстві; 4) перша половина XX ст. – зародження та становлення вчення про актуальне членування речення у його сучасному вигляді (праці представників Празької лінгвістичної школи); 5) друга половина XX ст. – початок XXI ст. – поглиблення досліджень з актуального членування речення на матеріалі різних мов.

Авторка розглянула термінологію актуального членування речення та його складових частин, відзначивши існування різних назв через наявність різних підходів.

Огієнко К. О. проаналізувала засоби вираження актуального членування речення в різних мовах, відмітивши п'ять наявних видів засобів: 1) синтаксичні засоби, 2) інтонаційні (або ритмічні, фонетичні) засоби, 3) лексичні (або лексико-семантичні) засоби, 4) змішані засоби, 5) паралінгвістичні засоби.

Відповідно до мети та завдань дисертації визначено метод і напрями дослідження. У своїй роботі К. О. Огієнко спирається на принципи історизму, причиновості, системності та загального зв'язку явищ. Для досягнення поставлених у праці масштабних завдань дисертанткою обрано актуалістичний метод. Доцільність уживання цього методу в студіях з історіографії мовознавства доведено В. А. Глущенком та підтримано його послідовниками: В. М. Овчаренком, О. М. Голуб, К. А. Тищенко, І. М. Рябініною, А. С. Орел, Т. І. Приступою, А. С. Ніколайчук, К. В. Зубенко, С. Ю. Пампурою, Р. М. Ситняком, О. В. Карат, О. Й. Бурковскою та ін.

У другому розділі дисертації «Спроби дослідження актуального членування речення в лінгвістиці кінця XVIII ст. – початку XX ст.» розглянуто теоретичні твердження мовознавців цього періоду щодо порядку слів. Саме під час обговорення проблеми порядку слів виникли ідеї про хід подій та хід думки, які пізніше стали основою для виділення *природного підмета* та *природного присудка* і *штучного підмета* та *штучного присудка*. Висвітлено концепції таких лінгвістів, як Ц. Дюмарсе, Н. Бозе, Ш. Бато, Дж. Монбоддо, Й. Аделунг, К. Беккер.

У цьому розділі дисертантка проаналізувала синтаксичні концепції французького лінгвіста А. Вейля, чиї погляди та термінологія стали основою сучасного вчення про актуальне членування речення.

Катерина Олександрівна показала, що пізніше до питань підмета та присудка звернулися представники психологічного та логічного (логіко-граматичного) напрямів. Ці дослідники вивчали актуальне членування з психологічного, а не лінгвістичного погляду (зіставляються погляди таких мовознавців, як Г. Габеленц, Г. Пауль, Ф. Вегенер, Г. Амманн, Е. Драг та К. Боост).

Дослідниця також зосередила увагу на працях Ф. І. Буслаєва, О. О. Потєбні, П. В. Смирновського, П. Ф. Фортунатова, А. В. Добіаша, О. О. Шахматова, О. М. Пешковського та Л. В. Щерби, які мають психологічне (логічне) спрямування. У доробках цих мовознавців є низка важливих тверджень про *психологічний підмет* та *психологічний присудок*.

У третьому розділі «Дослідження актуального членування речення в мовознавстві ХХ ст.» показано становлення та розвиток концепцій актуального членування речення в межах Празької лінгвістичної школи та в працях послідовників В. Матезіуса (Ф. Данеш, М. Докуліль, К. Гаузенблас, Я. Фірбас, Й. Філіпець, П. Адамець, П. Сгалл, Є. Гаїчова, К. Пала, Е. Бенеш та ін.).

Значна увага зосереджена на сучасних підходах до кваліфікації явища актуального членування речення: семантичному, синтаксичному, логіко-граматичному, комунікативному та морфологічному. Особливість празьких досліджень полягає в тому, що не завжди можна чітко окреслити підхід лінгвіста до тлумачення явища актуального членування речення. З одного боку, учені створили значну основу для подальших досліджень, проте з іншого – їхні концепції та погляди є багатоаспектними, нерозчленованими й мають загальний характер.

Дисертантка показала, що лінгвісти періоду 40-х – початку 60-х рр. ХХ ст. торкалися здебільшого питань порядку слів (Є. І. Кореневський, Л. М. Булгакова, П. С. Попов, Л. Теньєр, Т. В. Строева, В. Т. Коломієць та ін.). Детальніше К. О. Огієнко дослідила праці В. В. Виноградова,

Ш. Баллі, Г. В. Колшанського, В. Г. Адмоні, К. Г. Крушельницької та О. І. Смирницького.

Дисертанткою було з'ясовано, що багато вчених продовжили дослідження актуального членування речення, спираючись на погляди В. Матезіуса та синтаксичний підхід (О. О. Лаптева, Н. І. Серкова, Д. М. Шмельов, М. Я. Блох та ін.); деякі лінгвісти надали перевагу семантичному підходу (О. В. Ісаченко, О. А. Бризгунова, В. В. Осокін, В. С. Юрченко, Я. Г. Тестелець, М. Ю Федосюк), інші – комунікативному (Т. П. Ломтев, Т. В. Єлфімова, В. О. Васильєв, Н. О. Слюсарєва, Н. Д. Арутюнова, Є. М. Ширяєв, О. В. Падучева).

Дуже ґрунтовно в третьому розділі розглянуто дослідження І. Ф. Вардуля, І. І. Ковтунової, О. О. Крилової, Т. М. Ніколаєвої, Г. О. Золотової, О. Б. Сиротиніної, М. Галідея, Л. О. Черняхівської, Г. А. Вейхмана.

Слушним та важливим є зауваження дисертантки про те, що явище актуального членування речення досліджувалося не лише на матеріалі індоєвропейських мов, а й на матеріалі східних мов: берберської (О. Ю. Айхенвальд), арабської (А. Г. Білова), австралійських (І. Ш. Козинський, Н. К. Соколовська), бірманської (Н. В. Омелянович), монгольської (М. Н. Орловська) та ін.).

Окремий підрозділ К. О. Огієнко присвятила сучасним дослідженням явища актуального членування речення, які здебільшого спираються на комунікативний підхід та прагнуть до систематизації накопичених знань (розвідки О. М. Селіверстової, Л. А. Прозорової, О. Йокоями, А. П. Загнітка, Т. Є. Янко, С. Г. Ільєнко, Л. О. Панасенко).

Залучила до аналізу дисертантка й доробки сучасних українських учених, які прагнуть охопити чимало аспектів явища актуального членування речення (порівняльний аналіз тема-рематичного членування в англійській та російській мовах Н. О. Курносової, Р. В. Курносової, С. В. Суховецької, дослідження актуального членування російського складного речення в

комунікативно-прагматичному висвітленні В. М. Абашиної, аналіз особливостей комунікативної організації граматично розчленованих складнопідрядних речень на матеріалі детермінантних складнопідрядних речень Н. В. Лешкової, вивчення засобів тема-рема-тичного поділу висловлення Н. О. Меркуловою, Є. Ю. Савченко, М. О. Вінтонівом, дослідження актуального членування складносурядних речень в українській мові Т. М. Гапонової, М. О. Вінтоніва, вивчення актуального членування неповних складнопідрядних речень прислівного типу В. В. Ореховим, порівняння актуального членування речення в текстах ділових бізнес-новин англійських та україномовних вебсайтів П. А. Іващенко.

Висновки дисертації чіткі й логічні, такі, що впливають з основної частини дисертації та узагальнюють її основні концептуальні положення. Завдання дослідження успішно виконані, мета дослідження – комплексне лінгвістично-історичне розкриття виникнення, становлення й розвитку ідей актуального членування речення в мовознавстві ХХ ст. як закономірного продовження синтаксичних досліджень ХІХ ст. – досягнута, матеріал дослідження достатній, методологія роботи відповідає поставленим в ній завданням.

Завершуючи огляд дисертації, хотілося б запросити дисертантку до дискусії, вказавши на деякі моменти, які, на наш погляд, потребують певних уточнень.

1. На с. 54–56 подано ґрунтовний аналіз засобів сигналізації теми та реми, проте хотілося б бачити більше ілюстративного матеріалу до кожного виду засобів.

2. На с. 125–126, 175–176 знаходимо схеми, але немає прикладів до них, через що в них важко орієнтуватися. Можливо, такий ілюстративний матеріал слід було винести в додатки.

3. На с. 74 знаходимо аналіз поглядів Г. Габеленца із зазначенням праць, на яких цей аналіз будується. На нашу думку, можна було не

зазначати всі праці вченого в тексті дисертації, а лише зробити покликання на ці розвідки.

4. На с. 94 для ілюстрації поглядів К. Бооста дисертантка подає кілька ідентичних прикладів; отже, спостерігається певна надмірність.

5. Робота написана правильною літературною мовою, з дотриманням вимог наукового дискурсу, хоча не позбавлена певних стилістичних та граматичних вад, пунктуаційних та друкарських помилок (с. 49, 63, 64, 67, 95 тощо). Трапляється різне написання імені того самого дослідника (наприклад, Г. Габеленц та Г. фон Габеленц).

Висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку роботи К. О. Огієнко. Робота є завершеним, оригінальним дослідженням, що, на нашу думку, посяде гідне місце серед наукових праць лінгвоісторіографічного спрямування, а також буде актуальним для компаративістики, теорії та практики перекладу, стилістики, синтаксису, інших мовознавчих та суміжних галузей. Робота повною мірою відповідає паспорту спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

Отже, дисертація Огієнко Катерини Олександрівни «Актуальне членування речення в теоретичному і прикладному мовознавстві ХХ століття» цілком відповідає всім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затверженому постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015, а його авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук

доцент кафедри іноземних мов

гуманітарних факультетів

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

[Handwritten signature]

О. В. Александрова